

IQTISODIY TARAQQIYOTNI TA'MINLASH MAQSADIDA TARAQQIYOT JAMG'ARMALARI FAOLIYATI BO'YICHA ILG'OR XORIY TAJRIBALARI

Azimova Tamara Abrorovna¹, Shokirov Humoyiddin Baxriddin o'g'li², Egamnazarova Noila Olimjon qizi³, Toshtemirova Muxlisa Davron qizi⁴

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabalari
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7214073>

ARTICLE INFO

Received: 27th September 2022

Accepted: 01st October 2022

Online: 17th October 2022

KEY WORDS

suveren fondler, investitsiya, jamg'arma

ABSTRACT

Bugungi kunda dunyoning turli mamlakatlarida suveren fondlarni shakllantirish tendensiyasi, shuningdek ularning hajmi va faoliyat geografiasining kengayishi, bunday institutlarning paydo bo'lishi va ahamiyati, shuningdek, ayrim davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun amaliy instrument sifatidagi ishtiroki bu fondlarni o'rganish dolzarbligini ko'rsatadi.

Bir qator davlatlarda suveren fondlarning faoliyat yuritishidan kelib chiqqan holda, obyektiv bozordagi kamchiliklarni bartaraf etish vazifasi (turli samaradorlik bilan) va "inflyatsiya", inson kapitaliga davlat va investitsiyalarni jamg'arish yoki davlat investitsiyalari orqali oshib ketish yo'li bilan hal qilingan "ishchi" mexanizmlar va hokazo.

Suveren fondlar dastlab o'tgan asrning o'rtalarida tashkil etila boshlagan. Bu o'tgan davrlarda ularning shakli, hajmi va maqsadlari intensiv rivojlana bordi. Birinchi suveren fond 20 asrning ikkinchi yarmida Quvaytda tashkil etilgan bo'lib, bugungi kunda ularning 80dan ortig'i dunyoda faoliyat yuritmoqda. 2007 yilda tashkil etilgan suveren fondlar instituti tashkil etilgan. Bu institut tomonidan bugungi kundagi suveren fondlar bir nechta parametrlar bo'yicha reytingi e'lon qilinib boriladi.

Dunyodagi har beshinchi davlat o'zining suveren fondiga ega. Birlashgan Arab Amirliklari uzoq yillar davomida

suveren fondlar aktivlari bo'yicha yetakchilik qilib kelgan. Dunyodagi suveren fondlar jami aktivlarining qariyb 90 foizini 25% davlatlardagi suveren fondlarda yig'ilgan; Sobiq Sovet Ittifoqi davlatlaridan eng katta aktivlarga ega suveren fondlar Qozog'iston va Rossiya Federatsiyasiga to'g'ri kelib, bu davlatlarning suveren fondlari moliyaviy aktivlari bo'yicha yetakchi o'rinlarda turadi.

Suveren fondlar institutining yondashuvlariga ko'ra, suveren fondlar faoliyatini baholashning asosiy mezonlari sifatida ochiqlik darajasi, investitsion portfel daromadliligi darajasi va aktivlari hajmi hisoblanadi. Bunga qo'shimcha ravishda, fond tashkil etilgan yili. ya'ni qisqa muddatlarda o'z aktivlar hajmini oshirish me'zoni kiritiladi.

Suveren fondlar faoliyati transparentligi yoki axborot shaffofligi darajasi tushunarli ko'rsatkichi sifatida farovonlik suveren fondlari instituti xodimlari - Karl Linaburg va Maykl Maduell

tomonidan ishlab chiqilgan Linaburg-Maduell transparentlik indeksi (Linaburg Maduell Transparency Index) ko'rsatkichidan foydalanish taklif etiladi. Indeks Santyago tamoyillariga asoslangan shaffoflik o'nta asosiy tamoyillarini bajarish darajasi bo'yicha fondlarni ranglarga ajratishga asoslanadi. Har bir tamoyilni bajarganlik uchun suveren fond rangiga 1 punkt qo'shiladi.

Rossiya suveren fondlari indeksda beshga teng bo'lgan rangga ega. Ya'ni Rossiya fondlari faoliyati maksimal axborot shaffofligiga erishish uchun kamida beshta shaffoflik tamoyilini bajarish talab etiladi.

Tabiiy resurslar hisobiga shakllangan suveren fondlar bilan xomashyoga bog'liq bo'lmagan suveren fondlar bilan o'zaro aloqadorlikda rivojlangan. Daromadlari resurs realizatsiyasiga bog'liq bo'lmagan suveren fondlar bog'liq bo'lgan fondlarga nisbatan ochiq, aksincha resurs realizatsiyasiga bog'liq bo'lgan fonlar bog'liq bo'lmagan fondlarga nisbatan yopiq ya'ni oshkoraligi past darajada. Suveren fondlarning "oshkoraligi" yoki "shaffofligi" geografik jihatlariga ega. Odatda, Yevropa, Amerika, Avstraliya suveren fondlari nisbatan ochiq. Bularga Ozarbayjon neft fondini, Norvegiya global pensiya fondi, Avstriyaning kelajak fondi va boshqalarni kiritishimiz mumkin. Yaqin sharq mamlakatlari, Osiyo va Afrika mamlakatlaridagi suveren fondlar nisbatan yopiq hisoblanadi. Bunga Venesuela makroiqtisodiy barqarorlik fondi, Nigeriyaning Suveren investitsiya boshqarmasi, Oman davlat rezerv fondi va boshqalarni kiritishimiz mumkin.

Fondlar faoliyatidagi farqlar bir qator omillarga bog'liq bo'ladi, shu jumladan, daromadlarning xarakteri, xarajatlar amalga oshirish mexanizmi va xarajatlarga

qo'yilgan cheklovlar bilan bog'liq. Dunyo bo'ylab turli mamlakatlarda amalga oshirilayotgan investitsiya siyosatini amalga oshirishning o'ziga xos xususiyatlari val yondashuvlari o'z manfaatlaridan kelib chiqqat holda belgilanadi. Suveren fondlar tomonidan amalga oshiriladigan investitsiya mexanizmlarini yaxshiroq anglash uchun ularning ayrimlari faoliyati bilan yaqindan tanishamiz. Jahonda eng katta kapitalga ega bo'lgan suveren fond Norvegiyaning Global Davlat Pensiya fondi hisoblanadi. Bu fond Norvegiyaning pensiya tizimidagi ikkita fondan biridir. Bundan tashqari Davlat pensiya fondi ham bor. Yuqorida aytib o'tilgan fond dastlab Davlat neft jamg'armasi deb nomlangan bo'lib 1990 yilda qonun bilan tashkil etildi va uning dastlabki moliyalashtirilishi 1996 yilda taqdim etildi. Shunday qilib, deyarli 90-yillarning o'rtalariga kelib, Norvegiya neft va gaz sohasidagi daromadlarning aksariyati milliy byudjetga tushdi va davlat qarzini to'lash uchun foydalanildi. 2006 yilda Norvegiya Neft jamg'armasi Global Davlat Pensiya jamg'armasi deb o'zgartirilgan.

Ekspertlarning fikriga ko'ra, neft-gaz sohasidagi operatsion daromad hozirgi kunda eng yuqori ko'rsatkichdir va kelgusi o'n yilliklar davomida asta-sekin pasayib boradi. Shunday qilib, Fond birinchi bo'lib daromadlar oldida mavjud bo'lgan pasayish oqibatlarini bartaraf etish va neft bahosidagi o'zgarishlarning zararli oqibatlarini yumshatish uchun shakllantirildi. Vaqt o'tishi bilan Fondning strategiyasi quyidagi yo'nalishlar bilan xarakterlanadi: risk mukofotlarini olish, investitsiyalarni diversifikatsiya qilish, ijtimoiy yo'nal tirilgan investitsiyalarni yaratish, rentabellik, faol boshqarishning o'rtacha darajasi. Ushbu fond dunyodagi

eng shaffoflardan biri sifatida tanilgan. Fond faoliyati bo'yicha yillik hisobotlarni muntazam nashr etmoqda, ovoz berish hisoboti, fond faoliyati va uning strategiyasini baholash mezonlari.

Jamg'armaning nomi "Global Davlat Pensiya jamg'armasi" deb nomlanishiga qaramasdan, ushbu jamg'arma nafaqa jamg'armasi hisoblanmaydi va pensiya to'lovlari hisobidan emas, balki neft tushumlari asosida shakllanadi. Biroq, uning nomini o'zgartirish kelajakdagi pensiya xarajatlarning kutilayotgan o'sishini moliyalashtirish uchun davlat daromadlarini tejashda poydevor rolini ta'kidadi.

Hozirda fondda rasmiy pensiya majburiyatlari mavjud emas. Uning investitsiyalari bir nechta aktivlar toifalarida taqsimlangan kapital mablag'larining yarmidan ko'pi Aksiyalarga, qolgan qismi esa qat'iy belgilangan daromad vositalariga investitsiya qilinadi. Geografik jihatdan investitsiyalar Yevropada (50%). Yaqin Sharq mamlakatlari, Amerika, Afrika (36%) va Osiyo va Okeaniyada (14%) ga qaratilgan. Fond mablag'lari 60ta mamlakatdagi 8500ga yaqin kompaniya Aksiyalariga joylashtirilgan. Aktivlarning 60 foizi Aksiya va 40 foiz obligatsiyalarda joylashtirilgan. 2012 yil o'rtalarida Fond global qimmatbaho qog'ozlar bozorlarining 1 foizini tashkil qildi va Yevropaning eng yirik aksiyadori bo'ldi.

Bugungi kunda fondning investitsion strategiyasi chet mamlakatlarga optimal investitsiya me'yorlarini belgilagan holda kelajak avlod uchun Norvegiya milliy boylik daromadlarining uzoq muddatga o'sish darajasini saqlash hisoblanadi. Fond aktivlarining 60 % aksiyalarga, 35-40 % qat'iy belgilangan daromadli moliyaviy

vositalariga, 5% ko'chmas mulkka taqsimlanadi. Fond dunyodagi eng shaffof, moliyaviy mablag'larining yaxshi diversifikatsiyalangan va investitsiya strategiyasi ega muvaffaqiyatli xizmat qilishda davom etmoqda.

Birlashgan Arab Amirliklari. Abu Dabi investitsiya agentligi (ADIA). 1976 yilda tashkil etilgan Abu Dabi investitsiya agentligi Abu Dabi Amirligi egalik qiluvchi ko'p qirrali suveren fond hisoblanadi. Fondning yillik hisobotlarida ta'kidlanganidek, fondning asosiy maqsadi Amirlikning kelajakdagi farovonligini ta'minlash uchun hukumat nomidan moliyaviy resurslarni yuqori daromadli sohalarga investitsiya qilishdir. ADIA Yaqin Sharqdagi va dunyodagi eng yirik suveren fondi bo'lib, uning asosiy manbai neft eksportidan tushadigan daromad hisoblanadi.

ADIA mustaqil yuridik shaxs bo'lib, o'zining belgilangan maqsadlariga erishish uchun o'zi mustaqil faoliyat yuritadi. Fond aktivlarining 80 foizi tashqi fond menejrlari tomonidan boshqariladi va qariyb 60 foizi strategik rivojlanishga sarflanadi.

ADIA 24dan ortiq aktivlar sinfiga ega bo'lgan va diversifikatsiya qilingan investitsion portfelni boshqaradi. Bunga aksiyalar, qat'iy belgilangan daromadli moliyaviy vositalar, ko'chmas mulk, yuridik shaxslar va infrastruktura va boshqalar kiradi.

ADIANing ko'pgina investitsion faoliyati Shimoliy Amerika mamlakatlari (35% -50%), G'arbiy Yevropa va Skandinaviya davlatlari (25% -35%), Osiyoning rivojlangan davlatlari (10% -20%) hissasiga to'g'ri keladi. Ushbu fond faoliyati transparentlik indeksi bo'yicha past ko'rsatkichga ega. Shu sababli hozirgi

kunga qadar uning aktivlarining hajmi to'g'risida aniq ma'lumot yo'q. Shunday qilib, 2012 yilning ikkinchi yarmida turli manbalarga ko'ra uning miqdori 600 milliard AQSH dollaridan 800 milliard AQSH dollarigacha oshgan. 2018 yilning birinchi yarmida Suveren investitsiya fondlari instituti tomonidan berilgan ma'lumotga ko'ra 683 milliard AQSH dollarini tashkil etgan. Transparentlik indeksi bo'yicha fond shaffofligi 6 ballga teng bo'lgan.

Singapur. Temasek Xoldingi. Temasek Xoldingi 1974 yilda 350 mln AQSH dollarlik dastlabki sarmoyalar bilan tashkil etilgan. Hozirgi vaqtda xolding aktivlari davlat aktivlari, dividendlar, obligatsiyalar va davriy kapital qo'yilmalar hisobiga shakllantiriladi.

"Temasek" Xolding Moliya Vazirligi tomonidan tashkil etilgan kundan boshlab uzoq muddatli daromadlarga erishishga qaratilgan mustaqil, tijoriy investor sifatida faoliyat yuritadi. Hukumatga doimiy ravishda to'langan dividendlar. Temasek valyuta zaxiralarini boshqarish yoki iqtisodiyotni rivojlantirish majburiyatini olmagan. Jamg'arma o'z ta'sis etilgan kundan boshlab yillik 17% miqdorida uzoq muddatli rentabellikga erishdi. 2012 yil sentyabr oyidan boshlab fondning jami aktivlari taxminan 157,5 milliard dollarni tashkil etdi. 2018 yilning birinchi yarmida 375 mlrd AQSH dollarini tashkil etgan. Transparentlik indeksi yuqori bo'lgan fondlardan hisoblanadi (transparentlik indeksi maksimal 10 ballga teng).

Temasekning investitsiya strategiyasi quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi: Xitoy, Hindiston, Janubi-Sharqiy Osiyo va Lotin Amerikasi iqtisodiyotining moliyaviy tuzilmalariga, infratuzilmasi va logistika kasiga sarmoya kiritish yo'li bilan yuqori daromadlilik darajasiga erishish;

telekommunikatsiya, media texnologiyalari, ko'chmas mulk va boshqalarga sarmoya kiritish orqali o'sib borayotgan iste'mol talabini qoplash

biznes loyihalarini, intellektual mulkni va raqobatbardosh ustunliklarni oshirishning boshqa manbalarini izlash orqali raqobatbardosh ustunliklarni ta'minlash;

kuchli raqobatbardosh kompaniyalarga, shuningdek, mintaqaviy va jahon lideri bo'lish uchun potensialga ega bo'lgan kompaniyalarga sarmoya kiritib, yangi lider kompaniyalarini rivojlantirish. Temasek fondi portfelining balansi Osiyo va boshqa mintaqalar o'rtasida 70-30 atrofida taqsimlanadi, moliyaviy va sanoat investitsiyalari esa fond portfelining eng yirik tarmoqlari bo'lib qolmoqda.

Malayziya. Xazanax Natsional Barxad. Xazanax xolding strategik investitsiyalarni amalga oshiradi va davlat aktivlarini boshqaradi. Xazanax 1993 yilda OAJ sifatida ro'yxatga olingan va Malayziya hukumati mulki hisoblanadi.

Ushbu suveren fond Malayziyaning uzoq muddatli iqtisodiy o'sishiga hissa qo'shadigan Malayziyadagi ayrim strategik ahamiyatga ega sanoatning rivojlanishini rag'batlantirish vazifalarni o'z zimmasiga oladi. Xazana bu hosildorlikni oshirish ko'rsatkichlarini oshirish, mamlakat raqobatbardoshligini mustahkamlash va kvaziyalarga oid kompaniyalarda korporativ boshqaruvni takomillashtirishga yordam beradigan muhim agentlik.

2004 yilda fond tomonidan kvazi-davlatga tegishli korxonalarini yangi haqiqat talablariga javob beradigan yuqori darajadagi ishlab chiqarish korxonalariga aylantirilishini faollashtirish bo'yicha dastur boshlandi. Bu 2020 yilga qadar Malayziya bir qator muhim sohalarda

iqtisodiyot, siyosat, ijtimoiy taraqqiyot, ma'naviy rivojlanish, psixologiya va madaniyat rivojlangan davlatga aylanishi uchun 2020 yilga kelib Vizyonning umumiy rivojlanish rejasining bir qismidir.

Fond Malayziyada va xorijda 50dan ortiq yirik kompaniyaga sarmoya kiritgan. Jahonda suveren fondlarning zamonaviy farqlarini hisobga olgan holda, ularning funksiyalarini farqlashni hisobga olsak, umuman global moliyaviy tizimda so'nggi yillardagi asosiy tendensiya rivojlanayotgan mamlakatlar suveren fondlari rolini kuchaytirishni barqarorlashtirish hamda ularga nisbatan munosabatlarning o'zgarishi, keyingi xatboshida. Suveren fondlar xalqaro moliya bozorida jiddiy kuch bo'lib, 2012 yilda esa ularning nazorati ostida jami aktivlar 5 trillion dollardan oldindan to'langan.

Shu bilan birga, so'nggi yillardagi asosiy tendensiya suveren fondlar aktivlari o'sishining barqarorligi, shuningdek, ular bilan munosabatlardagi o'zgarishlar.

Rivojlanayotgan mamlakatlarning suveren jamg'armalari dunyodagi eng mashhur moliya va institutlarga aylandi, inqirozgacha bo'lgan davrda esa (2008 yilgacha) ular rivojlangan mamlakatlar tomonidan potensial tahdidlar nuqtai nazaridan tez-tez ko'rib chiqildi. Ushbu o'zgarish quyidagi sabablarga ko'ra bir nechta sabablarga asoslanadi.

Global inqirozning birinchi bosqichining asosiy natijalari sarmoyalar oqimining pasayishi, qarz mablag'lari qiymatining oshishi, bank kreditlarini vaqtincha qisqartirish va korporativ moliyalashtirish bo'ldi.

Dunyoning aksariyat mamlakatlarida eksport hajmining pasayishi YalMning keskin pasayishiga olib keldi. Banklarning balanslari xavotirli va noto'g'ri aktivlar

tufayli doimiy ravishda keskinlashdi. Banklar yangi kreditlarni berishni qisqartirdi. Omonatchilarning banklarga bo'lgan ishonchi zaiflashdi, depozitlarni olib qo'yish boshlandi.

Xalqaro maydonda, 2010 yil oktyabr oyidan boshlab, Yevropa davlatlari qarz xuruji (Gretsiya, Ispaniya, Portugaliya va Italiya) tahdidlariga duch kelib, suveren fondlardan (birinchi navbatda, Xitoy) moliya bozoridagi muammoni hal qilish uchun mablag' yig'ishni rejalashtirgan.

Rivojlangan mamlakatlar iqtisodiy o'sishining pasayishi va iqtisodiyotni rag'batlantirish uchun cheklangan fiskal va pul-kredit siyosati milliy hokimiyat va xalqaro moliya institutlarini yangi vositalarni izlashga majbur qildi. Natijada, Xalqaro valyuta jamg'armasi suveren fondlardan pul mablag'larini global iqtisodiyotni kreditlashni tiklash uchun shartlardan biri sifatida ko'rib chiqishni boshladi. 2011-yil sentyabr oyida nashr etilgan jahon iqtisodiyotining moliyaviy barqarorligini tahlil qilishda fond suveren fondlarning global moliya tizimining barqarorligini ta'minlashdagi ijobiy rolini ta'kidlab o'tdi. XVF vakillari fikriga ko'ra, suveren fondlar investitsiyalarining uzoq muddatli xususiyati xususiy investorlarning moliyaviy bozorlarga bo'lgan ishonchini tiklash uchun asos bo'lishi mumkin.

Doimiy noaniqlik sharoitida va jahon iqtisodiyotida inqiroz hodisalari yuzaga kelishi va o'sishi holatlarida tartibga solish choralari samaradorligini oshirish zarurati sharoitida ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar o'zlarining boylik fondlari aktivlarini ko'paytirish bo'yicha choralar ko'rdilar. Shu bilan birga, rivojlanayotgan bozorlar asosan global iqtisodiy barqarorlikni saqlab qolish uchun muhim o'yinchilarga aylandi. Bu ko'p jihatdan

ushbu mamlakatlarning ko'pchiligi moliyaviy inqirozdan ko'proq zarar ko'rganligi bilan izohlanadi, biroq ular nafaqat shifo topishlari mumkin, balki ijobiy iqtisodiy o'sishni kuzatish davom etmoqda.

Energiya va iste'mol tovarlari narxlarining yuqori bo'lishi, shuningdek, moliyaviy globalizatsiyani kuchaytirish Osiyo va Markaziy Osiyo mamlakatlari orasida asosan neft va gaz eksport qiluvchi xorijiy aktivlarni tezkor ravishda to'plashga olib keldi. Shu bilan birga, global o'zgarish omili ham oshdi. Xususan, 2012 yilda qayd etilganidek, Xalqaro valyuta jamg'armasi ijrochi direktorining o'rinbosari "Dunyo so'nggi bir necha yil ichida bo'lgani kabi hech qachon o'zgarmadi va deyarli 4 yil davom etgan joriy iqtisodiy inqiroz tub o'zgarishlar yuz berdi global moliyaviy tuzilmada". Uning so'zlariga ko'ra, oxirgi uch asr so'nggi yalpi ichki mahsulotda 4 barobar o'sishi bilan so'nggi qirq yil ichida eng tez o'sgan va o'rtacha yillik o'sish 3,6 foizni tashkil etgan. Savdo hajmining 12 barobar o'sishi, bankning 14 barobar o'sishi, shuningdek, pul taklifining o'sishi 40 barobar oshdi.

Umuman olganda, rivojlanayotgan mamlakatlar global iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun iqtisodiy rivojlanish o'mini egallashdi. Shunday qilib, 2007 yildan 2012 yilgacha bo'lgan davrda XV ma'lumotlariga ko'ra, iqtisodiyotning rivojlanishi global nominal YalMning 29 foizini tashkil etgan bo'lsa, rivojlanayotgan mamlakatlar global nominal YalMning 71 foizini tashkil qilgan.

Dunyo amaliyoti shuni ko'rsatadiki, suveren fondlar yordamida bir qator davlatlar kelajakda xomashyo ziyonni qoplash uchun samarali mexanizmni yaratdilar. Ya'ni, byudjet davrida suveren fondlarda mablag' to'plash orqali byudjet-

solih siyosatida sifatni moliyaviy bozorlarga bo'lgan ishonchini tiklash uchun asos bo'lishi mumkin.

Doimiy noaniqlik sharoitida va jahon iqtisodiyotida inqiroz hodisalari yuzaga kelishi va o'sishi holatlarida tartibga solish choralari samaradorligini oshirish zarurati sharoitida ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar o'zlarining boylik fondlari aktivlarini ko'paytirish bo'yicha choralar ko'rdilar. Shu bilan birga, rivojlanayotgan bozorlar asosan global iqtisodiy barqarorlikni saqlab qolish uchun muhim o'yinchilarga aylandi. Bu ko'p jihatdan ushbu mamlakatlarning ko'pchiligi moliyaviy inqirozdan ko'proq zarar ko'rganligi bilan izohlanadi, biroq ular nafaqat shifo topishlari mumkin, balki ijobiy iqtisodiy o'sishni kuzatish davom etmoqda.

Energiya va iste'mol tovarlari narxlarining yuqori bo'lishi, shuningdek, moliyaviy globalizatsiyani kuchaytirish Osiyo va Markaziy Osiyo mamlakatlari orasida asosan neft va gaz eksport qiluvchi xorijiy aktivlarni tezkor ravishda to'plashga olib keldi. Shu bilan birga, global o'zgarish omili ham oshdi. Xususan, 2012 yilda qayd etilganidek, Xalqaro valyuta jamg'armasi ijrochi direktorining o'rinbosari "Dunyo so'nggi bir necha yil ichida bo'lgani kabi hech qachon o'zgarmadi va deyarli 4 yil davom etgan joriy iqtisodiy inqiroz tub o'zgarishlar yuz berdi global moliyaviy tuzilmada". Uning so'zlariga ko'ra, oxirgi uch asr so'nggi yalpi ichki mahsulotda 4 barobar o'sishi bilan so'nggi qirq yil ichida eng tez o'sgan va o'rtacha yillik o'sish 3,6 foizni tashkil etgan. Savdo hajmining 12 barobar o'sishi, bankning 14 barobar o'sishi, shuningdek, pul taklifining o'sishi 40 barobar oshdi.

Umuman olganda, rivojlanayotgan mamlakatlar global iqtisodiy o'sishni

ta'minlash uchun iqtisodiy rivojlanish o'mini egallashdi. Shunday qilib, 2007 yildan 2012 yilgacha bo'lgan davrda XV ma'lumotlariga ko'ra, iqtisodiyotning rivojlanishi global nominal YalMning 29 foizini tashkil etgan bo'lsa, rivojlanayotgan mamlakatlar global nominal YalMning 71 foizini tashkil qilgan.

Dunyo amaliyoti shuni ko'rsatadiki, suveren fondlar yordamida bir qator davlatlar kelajakda xomashyo ziyonni qoplash uchun samarali mexanizmni yaratdilar. Ya'ni, byudjet davrida suveren fondlarda mablag' to'plash orqali byudjet-soliq siyosatida sifatni yaxshilash ta'minlandi, shu bilan birga iste'mol qilinadigan tabiiy resurslarni sotishdan tushadigan daromadlar o'zgaruvchan va cheklangan bo'lib, xususan, byudjet xarajatlarini daromadlardan tushirish hisobiga moliya siyosatining sifatini oshirdi.

Bundan tashqari, suveren fondlarning samarali ishlashi milliy valyutani real jihatdan mustahkamlashdan qochib, milliy eksportchilarning raqobatbardoshligini ta'minlashga imkon beradi. Suveren fondlar iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish jarayonlarini osonlashtiradigan funksiyalarni amalga oshirishi, shuningdek, mablag'larni maqsadli sarflashning oshkoraligini ta'minlashi mumkin.

Shu bilan birga, jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, ko'plab suveren fondlar boshqaruv muammolari bilan bir qatorda, boshqaruvning sifati bilan bog'liq masalalar bilan bir qatorda, davlatning bozordagi o'mini bosa oladigan vaziyatni bartaraf etish uchun hal qilinishi kerak bo'lgan optimal ko'rsatkich va funksiyalarning doirasini shakllantirmoqda. tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish. Umuman olganda, suveren fondlar mablag'larini samarali

boshqarish, umuman olganda, umuman olganda jahon iqtisodiyotining rivoji, davlat va moliya bozorlarining rivojlanish tendensiyalari haqida aniq tasavvurni ta'minlashning mumkin emasligi sababli juda murakkab vazifadir. Masalan, Venesuelada barqarorlik jamg'armalarining faoliyati kutilgan natijalarga to'liq erishmadi. Buning sababi menejmentdagi xatolar, mablag'larni to'plash va ulardan foydalanish qoidalaridagi ba'zi o'zgarishlar bo'lib, ular oxir-oqibat ushbu maqsadlarga erishish uchun qiyinchiliklarni keltirib chiqardi.

Xulosa: Eng yaxshi yutuqlar dastlab fondlar faoliyatini tartibga soladigan aniq qoidalar o'rnatgan va keyinchalik ularga qat'iy rioya qilgan mamlakatlar tomonidan erishildi. Bu, birinchi navbatda, Norvegiya, Alaska kabi mamlakatlar. Qoidalar noaniq va majburiy bo'lmagan hollarda va hukumatlar mablag'larni o'z xohishiga ko'ra sarflash imkoniga ega bo'lishgan bo'lsa, to'plangan mablag'lar odatda yetarlicha samarali sarflanmadi, bu esa dastlab belgilangan maqsadlarga erishishga imkon bermadi. Shunday qilib, suveren fondlarning shakllanishi kutilgan natijalarga olib kelmadi, birinchi navbatda, pul mablag'larini jamlash davlat investitsiyalari emas, iste'molchilar ehtiyojlariga sarflangan mamlakatlarda. Iqtisodiy rivojlanishning dastlabki darajasiga ega bo'lgan mamlakatlar uchun bunday siyosat ularni "qashshoqlik tuzog'idan chiqarishga imkon bermaydi. Xomashyoning jahon narxlarining beqarorligi tufayli, davlat investitsiyalarining ortishi uchun kelajakdagi xomashyo qazib olishga urinishlar ayrim davlatlarni jiddiy byudjet va qarz xurujiga olib keldi (masalan, 1970-1980 - Nigeriya).

References:

1. S. Elmirzayev, N. Tursunova, N. Shavkatov M 70 Moliya bozori: Darslik - T.: "Iqtisod-Moliya", 2019.-324b.
2. Sh. Sh. Shodmonov, R. X. Alimov, T. T. Jo'rayev. Iqtisodiyot nazariyasi. Toshkent, "Moliya" nashriyoti, 2002yil. 416b.
3. Pul va banklar: O'quv qo'llanma / Sh. Z. Abdullayeva; - T.: "Iqtisodiyot-Moliya", 2018.-756b.